

## РЕЦЕНЗІЇ

ЧЕБЕРЯКО О.В.

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА В УРСР 1920-Х РР.:

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ. – К.: НІЛАН-ЛТД. – 438 С.**

В історіографії соціально-економічних проблем розвитку українського радянського суспільства міжвоєнного періоду накопичено сотні праць, які присвячено загальним теоретичним засадам непу, історії робітничого класу і селянства, "соціалістичної" інтелігенції, кооперації і колективізації, українізації і націоналізації промисловості, особливостям функціонування приватного підприємництва, економічній історії та історії державної служби України, теорії і практиці повсякдення, але не історії становлення і функціонування бюджетної системи періоду "непівського ренесансу". Ця надзвичайно важлива наукова проблема виявилася забутою, навіть проігнорованою істориками.

Монографія О.В.Чеберяко, яка з'явилася у 2012 р., розкриває організаційно-правові та соціально-економічні основи функціонування бюджетної системи в УСРР 1921–1929 рр., заповнюючи, до певної міри, широкую прогалину в історіографії. Цілком погоджуюсь з висновком авторки про те, що державний бюджет був виразником і критерієм одночасно соціальної політики радянських органів влади, політики не декларативної, не ідеологічно забарвленої, а реалізованої. Бюджет був дзеркалом економічної потуги держави, її соціально-політичних пріоритетів, згоденної здатності демонструвати функціональну спроможність. Тема бюджетних відносин не була заборонена радянською цензурою, але історики довго не наважувалися висвітлювати пріоритети видаткової частини державного бюджету тих років, а також соціально-економічні джерела наповнення його доходів. Хто в умовах непу був основним фінансовим донором державного і місцевих бюджетів? Наскільки ефективною була соціальна політика радянської влади, беручи до уваги основні напрями бюджетного фінансування? Питання не риторичне, а історичне. Відповіді на них знаходимо у книзі О.В.Чеберяко, яка уперше дослідила організаційно-функціональні проблеми бюджетних відносин в УСРР 1920-х рр.

Книга О.В.Чеберяко, крім теоретичного розділу, у якому показано стан наукового дослідження бюджетної системи, джерела та методологію її науково-історичного освоєння, висвітлює чотири взаємопов'язаних тематичних блоки. Перший стосується політично-правових та інституційних основ формування радянської бюджетної системи в Україні, другий організаційно-функціонального статусу місцевих бюджетів, третій соціально-економічних та фінансово-господарських джерел державного бюджету, четвертий владних і суспільних пріоритетів бюджетних видатків. Кожен з них має конкретні підтеми, які стосуються законодавчої бази бюджетних відносин, створення та діяльності органів бюджетного регулювання, участі партійно-радянської

номенклатури, учених-економістів у розробці фінансових документів країни, впливу адміністративно-територіальної та грошової реформ на бюджет. Деталізованим, хронологічно послідовним і системним є виклад історії розвитку місцевих бюджетів, особливо його регіональних бюджетних одиниць – губерньського, округового, міського, районного і сільського. Про них історики непу навіть не згадують, а соціальне значення бюджетних коштів для установ системи освіти, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення було тоді першочерговим. З ним пов'язували ліквідацію неписьменності, охоплення дітей школою, вирішення епідемії туберкульозу і тифу, подолання безробіття тощо.

Фіскальна податкова політика радянської влади частково висвітлена, але без органічного поєднання з доходами державного і місцевого бюджетів. У монографії О.В.Чеберяко розглянуто основні державні податки (сільськогосподарський, промисловий, прибутково-майновий), їх дольове наповнення державного бюджету, а відтак і соціальну участь українських селян, непманів-підприємців, службовців у його формуванні. Показано і зворотній процес: бюджетне фінансування промисловості, сільського господарства, торгівлі, кооперації, освіти. Його бракувало для належного соціального забезпечення суспільства, а дефіцит бюджету був його невід'ємною складовою, особливо в окремих бюджетних одиницях на місцях. Авторка звертає увагу на прагнення влади подолати дефіцит бюджету шляхом емісії, засобу притаманного для першої половини 1920-х рр., але застосовуваного і протягом наступних років.

Взаємини республіканської і союзної номенклатури в галузі економіки були тоді принциповими, тому що йшлося про основи суспільного розвитку. У рецензованій книзі постають суперечливі колізії стосовно визначення статусу федеративного і республіканського бюджетів в УСРР 1921–1923 рр., а також республіканського і союзного на теренах радянської республіки. Питанням інституційного розмежування бюджетних прав і повноважень між УСРР та центром О.В.Чеберяко приділила належну увагу, досліджуючи їх на маловідомих архівних документах.

В історіографії історії соціально-економічних відносин в УСРР 1920-х рр. з'явилася перша монографія, яка започаткувала їх системне дослідження через науково-історичне вивчення бюджетної системи радянського суспільства. Маємо віддати належне О.В. Чеберяко, котра взялася за цю складну тему, завершила її та опублікувала ґрунтовну наукову монографію.

Б. І. Хорошун, д-р іст наук, проф.